

Iurie ODAGIU, doctor în drept, conferențiar universitar
prim-prorector pentru studii al Academiei „Ștefan cel Mare”

Anatolie ANDRONACHE,

șef adjunct al Catedrei procedură penală și criminalistică
a Academiei „Ștefan cel Mare”, master în drept, doctorand

RESPECTAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI LA APLICAREA MĂSURILOR PROCESUALE DE CONSTRÂNGERE ÎN TIMPUL ȘI DUPĂ UNELE MANIFESTĂRI ÎN MASĂ CE AU AVUT LOC ÎN REPUBLICA MOLDOVA

O societate contemporană, democratică este astăzi de neconceput în afara problemei drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Inițial în istoria legislației europene, reglementarea măsurilor procesuale referitoare la privarea persoanei de libertate a fost stabilită de Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale.

Potrivit art. 5 al acestei Convenții orice persoană are dreptul la libertate și siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția unor anumite cazuri strict determinate. Articolul 5 alin.(1) lit. c) prevede că persoana poate fi reținută în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a bănui că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a o împiedica să săvârșească o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia.

Mai mult, alin.(2) al aceluiași articol cere ca orice persoană deținută să fie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor privării sale de libertate și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa.

De asemenea, Convenția stabilește că orice persoană arestată sau deținută trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare, într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Este semnificativ și faptul că art.5 alin.(5) al Convenției stabilește că orice persoană care este victima unei dețineri contrare acestui articol are dreptul la reparația prejudiciului cauzat.

Aceste reglementări ale legislației europene au fost preluate de legislația Republicii Moldova, și anume în art. 25 al Constituției RM, în art. 165 - 167 al Codului de procedură penală și în alte acte normative.

Limitările aduse libertății individuale sunt strict prevăzute de lege și au un caracter de excepție, sunt folosite în cazuri de extremă necesitate, și nu sunt obligatorii, ele pot fi aplicate numai atunci când sunt oportune, în raport de criteriile legale.

Legislația Republicii Moldova admite restrângerea libertății individuale, asigurând, totodată, un ansamblu de garanții care protejează persoana împotriva

aplicării ilegale a măsurilor restrictive sau privative de libertate.

În unele cazuri legea prevede restrângerea libertății individuale în scopul asigurării bunei desfășurări a procesului penal. Pentru aceasta se dispune aplicarea unor măsuri de constrângere față de persoana bănuită de săvârșirea unei infracțiuni (de exemplu reținerea).

Așadar, măsura procesuală de constrângere – reținerea – este reglementată de prevederile art. 25 al Constituției RM, care stabilește garanțiile constituționale cu privire la libertatea individuală și siguranța persoanei. Prevederile legale referitoare la reținere au o importanță deosebită pentru drepturile persoanei, indiferent de faptul că este cetățean al Republicii Moldova, cetățean străin sau apatrid.

Reținerea, conform Codului de procedură penală, constituie o măsură procesuală de constrângere aplicată în cadrul procesului penal și constă în privarea de libertate pe o perioadă de timp stabilită de lege.

Reținerea este definită de legislator drept măsură luată de organul competent de a priva de libertate o persoană pe un termen de până la 72 de ore (art. 6 alin.(1) pct. 40 CPP). Potrivit art. 165 CPP, constituie reținere privarea persoanei de libertate, pe o perioadă scurtă de timp, dar nu mai mult de 72 de ore, în locurile și în condițiile stabilite de lege.

La aplicarea măsurilor procesuale de constrângere pe timpul desfășurării procesului penal este deosebit de important ca organele de stat, abilitate cu împuterniciri speciale, să nu aibă posibilitatea folosirii unor abuzuri, iar persoanele participante să-și realizeze drepturile și interesele legitime fără nici o îngrădire.

Procedura reținerii persoanei bănuite de săvârșirea unei infracțiuni se bazează pe o serie de principii cu caracter internațional. La 9 decembrie 1988 Adunarea Generală a ONU a adoptat Codul de principii privind protecția tuturor persoanelor supuse reținerii sau încarcerării sub orice formă. Potrivit Codului menționat, Adunarea Generală a ONU a stabilit 39 de principii în apărarea persoanelor reținute sau încarcerate sub orice formă.

Să expunem câteva dintre ele:

- toate persoanele supuse reținerii sau încarcerării sub orice formă se bucură de dreptul la o atitudine umană și de respectare a demnității umane;

- în interesul persoanei supuse reținerii sau încarcerării sub orice formă nu se permite vreo limitare sau înjosire a drepturilor omului, drepturi recunoscute de Codul de principii respectiv;

- reținerea sau încarcerarea persoanei în orice formă trebuie să fie înfăptuite în temeiul unei ordonanțe sau supuse unui control efectiv din partea judecății sau a altui organ;

- principiile Codului respectiv se aplică față de toate persoanele, în limitele fiecărui stat, fără vreo deosebire de rasă, culoare a pielii, sex, limbă, religie sau confesiune, opinii politice sau alte opinii, naționalitate, etnie sau origine socială, situație materială, socială sau de altă natură;

- nici o persoană reținută sau deținută nu trebuie să fie supusă torturii sau tratamentelor cu cruzime, inumane sau degradante, sau altor pedepse de acest fel.

– arestarea, reținerea sau încarcerarea persoanei se efectuează în strictă corespundere cu prevederile legii și de către persoanele responsabile competente sau de către persoanele împuternicite de lege pentru asemenea scopuri.

Reieșind din dispoziția legală menționată în alin. (1) art. 63 CPP, concluzionăm că pentru luarea măsurii de constrângere – reținerea, trebuie să existe anumite motive, adică trebuie să se îndeplinească condiția generală a existenței unor probe sau indici temeinici că persoana a săvârșit o infracțiune.

Aceasta reiese și din dispoziția alin. (1) art. 166 CPP, în care se menționează că organul de urmărire penală (ofițerul de urmărire penală sau procurorul) are dreptul să rețină persoana bănuită de săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoare pe un termen mai mare de un an numai în cazurile:

- 1) dacă aceasta a fost prinsă în flagrant delict;
- 2) dacă martorul ocular, inclusiv partea vătămată, vor indica direct că anume această persoană a săvârșit infracțiunea;
- 3) dacă pe corpul sau pe hainele persoanei, la domiciliul ori în unitatea ei de transport vor fi descoperite urme evidente ale infracțiunii.

În continuare vom trece în revistă prevederile legale ale legislației procesual-penale cu privire la temeiurile pentru reținerea persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii și care să nu permită încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei (în timpul și după unele manifestări în masă ce au avut loc în Republica Moldova.)

Pentru ca ofițerii de urmărire penală și procurorii să respecte întocmai temeiurile pentru reținerea persoanei bănuite de comiterea infracțiunii, vă propun examinarea mai detaliată a acestor temeiuri:

Primul temei:

- a) Dacă persoana a fost reținută în flagrant delict

Flagrant delict constituie o infracțiune descoperită în timpul sau imediat după săvârșirea ei.

În sens juridic, „se consideră flagrantă infracțiunea descoperită în momentul săvârșirii ei”.

De asemenea este, flagrantă infracțiunea al cărei făptuitor, imediat după săvârșire este urmărit de victimă, de martori oculari sau de alte persoane ori este surprins aproape de locul comiterii infracțiunii, având asupra sa arme, instrumente sau orice alte obiecte care ar da temei de a presupune că a participat la comiterea infracțiunii.

Din prevederile sus-numite, rezultă următoarele:

– făptuitorul a fost depistat și prins la locul crimei în timpul pregătirii pentru comiterea faptei prejudiciabile prevăzute de legea penală, în momentul săvârșirii tentativei de infracțiune sau în procesul de realizare a infracțiunii.

– motivele verosimile care au dat temei de a presupune că anume această persoană a comis fapta prejudiciabilă sau a participat la ea în calitate de organizator, instigator sau complice pot fi următoarele: aflarea în posesia persoanei a armelor, instrumentelor sau altor obiecte care, după conținutul obiectiv și logic al faptei

săvârșite, au putut fi folosite la realizarea anume a infracțiunii care s-a produs sau care era într-o fază de pregătire sau de tentativă.

Concomitent cu depistarea la făptuitor a armelor, instrumentelor sau obiectelor, un rol important îl are și comportamentul suspect al persoanei surprinse cu obiectele indicate de lege: ea poate fi agitată, speriată, agresivă, violentă, respingătoare etc. și poate declara date mincinoase, neadecvate situației reale.

De menționat că, pentru a reține persoana bănuită de săvârșirea infracțiunii în temeiul indicat, ofițerului de urmărire penală sau procurorului îi sunt de ajuns datele despre fapta prejudiciabilă și persoana care a săvârșit-o, date obținute de la victimă, martori oculari sau alte persoane care au participat la prinderea făptuitorului.

În acest caz nu este necesară pornirea cauzei penale. Urmărirea penală va fi pornită cât mai repede posibil, dar nu mai târziu de 3 ore de la momentul privării de libertate a persoanei bănuite.

Ofițerii de urmărire penală și procurorii trebuie să fie conștienți că în fiecare caz de aplicare a acestei măsuri procesuale de constrângere persoana reținută este prezumată (presupusă) nevinovată, chiar dacă a fost prinsă în flagrant delict.

Al doilea temei:

b) Dacă martorul ocular, inclusiv partea vătămată, va indica direct că anume această persoană a săvârșit infracțiunea

Pornind de la sensul prezentei prevederi, este necesar de menționat că pentru existența temeiului dat este necesară prezența următoarelor condiții:

1) Să fie pornită urmărirea penală pe infracțiunea pentru care legea penală prevede pedeapsa cu închisoarea pe un termen mai mare de un an;

2) Martorii oculari să fie audiați în cadrul cauzei penale în calitate de martori în strictă conformitate cu prevederile articolelor 105-109 ale CPP, iar în caz de audiere a martorului minor – cu respectarea, totodată, a cerințelor expuse în art. 481 al CPP.

3) Victima se cere a fi audiată, de asemenea, în conformitate cu prevederile articolelor 105-109 și ale art. 111 din CPP și recunoscută în calitate de parte vătămată, intrând în posesia drepturilor și obligațiilor prevăzute de art. 60 al CPP.

4) Se recomandă ca, în caz de necesitate, ofițerul de urmărire penală sau procurorul să verifice declarațiile părții vătămate sau ale martorilor nemijlocit la locul infracțiunii în ceea ce privește posibilitatea lor reală de a o vedea că anume acea persoană se bănuiește de comiterea faptei prejudiciabile.

Al treilea temei:

c) Dacă pe corpul sau pe hainele persoanei, la domiciliul ei sau în unitatea ei de transport se vor descoperi urme evidente ale infracțiunii.

Prezenta prevedere a legislației procesual-penale va constitui un temei legal numai în cazul în care urmărirea penală va fi deja pornită, deoarece urmele evidente ale infracțiunii trebuie să fie recunoscute în calitate de probe, cu toate că în unele cazuri urmele pot fi depistate și ridicate până la pornirea urmăririi penale. Cercetarea urmelor însă trebuie să se producă doar în cadrul procesului penal.

În sensul larg al științei criminalistice, prin urme ale infracțiunii se înțelege

orice schimbare intervenită în condițiile săvârșirii unei fapte penale, între faptă și reflectarea ei materială existând un raport de cauzalitate.

În sensul procedurii penale, la calitatea de urme se atribuie și anumite lucruri, obiecte sau valori cu caracter material de care s-a făcut uz la săvârșirea faptei prejudiciabile.

Urmele infracțiunii pot fi depistate și ridicate în procesul efectuării următoarelor acțiuni de urmărire penală:

- percheziția corporală și ridicarea efectuată în temeiul art.130 al CPP;
- percheziția efectuată în temeiul art.125 al CPP la domiciliu, în alte încăperi, automobile;
- ridicarea de obiecte și documente efectuată în temeiul art.126 al CPP.

Legislatorul a indicat că urmele trebuie să fie evidente, adică vădite, clare și să aibă legătură cu infracțiunea săvârșită.

În acest sens putem menționa prevederile art. 27 al CPP, care stipulează că judecătorul și persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele în conformitate cu propria lor convingere, formată în urma cercetării tuturor probelor administrate. Nici o probă nu are putere probantă dinainte stabilită.

Prevederile articolului indicat au o însemnătate deosebită pentru ofițerii de urmărire penală, deoarece ofițerul de urmărire penală este independent, se supune legii, conducătorului organului de urmărire penală și procurorului care conduce urmărirea penală.

Absolut toate indicațiile date ofițerului de urmărire penală trebuie să fie în scris, precum cere art. 253 alin.(3) al CPP. Aceasta va disciplina conducătorii organului de urmărire penală și procurorii și va spori responsabilitatea lor la aplicarea măsurii procesuale de constrângere – reținerea.

În alte circumstanțe care servesc temei pentru o bănuială rezonabilă că o persoană a săvârșit infracțiunea, aceasta poate fi reținută numai dacă a încercat să se ascundă sau dacă nu are loc de trai permanent ori nu i s-a putut constata identitatea.

Vom pune în discuție și aceste temeuri:

d) Persoana bănuită de săvârșirea infracțiunii a încercat să se ascundă

Pentru ca acest temei să poarte un caracter legal este necesar ca în materialele cauzei penale să fie administrate probe care ar confirma intenția persoanei bănuite de comiterea faptei prejudiciabile, de încercarea de a se ascunde.

În calitate de probe pot servi atât materiale sau date (informații) administrate în procesul efectuării acțiunilor de urmărire penală, cât și materiale obținute în urma investigațiilor operative.

De asemenea, drept probe vor servi și alte informații primite în mod oficial.

În calitate de probe cu caracter procesual, care ar confirma tendința persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii de a încerca să se ascundă, pot servi depozițiile părții vătămate și ale martorilor, documentele depistate în urma efectuării percheziției corporale sau percheziției în încăperi, domiciliu, birouri, mijloace de transport.

În calitate de probe pot servi, de asemenea, datele parvenite de la organe

sau instituții de stat ori de la locul de muncă al persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii.

În cazul în care reprezentanții organului de urmărire penală nu consideră necesară reținerea de urgență a persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii, iar ultima va fi lăsată în libertate, sau în privința bănuitului sau învinuitului vor fi aplicate măsuri preventive neprivative de libertate, atunci ofițerul de urmărire penală sau procurorul, pentru a preîntâmpina eschivarea făptuitorului de la organele de urmărire penală sau judecată, sunt obligați să comunice în scris despre aceasta șefului sectorului de poliție (inspectorului de sector), Biroului de evidență și documentare a populației al Ministerului Dezvoltării Informaționale, Comisarului administrativ-militar, Direcției informație și evidență operativă a MAI, Departamentului trupelor de grăniceri, primăriei sau preturii, la locul de muncă al persoanei.

Dacă la organul de urmărire penală va parveni vreo informație din partea persoanelor cu funcții de răspundere ale organelor și instituțiilor sus-numite sau de la locul de muncă referitoare la persoana bănuită sau deja învinuită de săvârșirea infracțiunii precum că a manifestat intenția de a părăsi localitatea sau țara, aceste documente vor fi folosite ca probe ce servesc drept temei de a reține făptuitorul.

e) Persoana bănuită de săvârșirea infracțiunii nu are un loc de trai permanent

În asemenea situații, ofițerii de urmărire penală sau procurorii trebuie să țină cont de faptul că persoana bănuită de săvârșirea infracțiunii nu dispune de domiciliu permanent, indiferent de faptul dacă ea are sau nu viză de reședință în localitatea respectivă.

Persoana nu are domiciliu permanent pe teritoriul Republicii Moldova. Acest criteriu se atribuie persoanelor cu statut de cetățeni străini sau apatrizilor, care sunt în delegație în țara noastră sau în tranzit pe teritoriul Republicii Moldova.

Esența juridică a acestui temei constă în faptul că, în situația creată, reținerea ca măsură procesuală de constrângere este principala condiție pentru a putea, în viitorul apropiat, aplica măsura preventivă legată de privarea de libertate a persoanei, adică arestul preventiv.

f) Persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii nu i s-a putut stabili identitatea

Fiecare persoană, din momentul nașterii sale, capătă un nume de familie și un prenume.

În cazul în care persoana bănuită de săvârșirea infracțiunii nu dispune de actul necesar care ar confirma identitatea sa și nu poate, într-un timp cât mai rezonabil, să asigure prezentarea acestui document prin intermediul rudelor, prietenilor, cunoștințelor sau lucrătorilor de poliție, această situație dă posibilitate ofițerului de urmărire penală sau procurorului de a reține persoana în baza acestui temei.

De asemenea, dacă persoana bănuită de comiterea unei fapte prejudiciabile nu este identificată de partea vătămată, martori, rude apropiate (părinți, frați, surori, bunei, nepoți), alte rude, prieteni, cunoscuți, colegi de serviciu, învățători și nu posedă actele personale, va fi iarăși o situație în care organul de urmărire penală

are dreptul de a reține persoana respectivă.

Dacă persoana bănuită de săvârșirea infracțiunii nu are asupra sa acte ce i-ar confirma identitatea, nimeni din entourageul său nu o cunoaște și nici persoana prinsă și adusă la organul de urmărire penală nu se prezintă în scopul identificării sale, se recomandă ca ofițerii de urmărire penală sau procurorii să transmită persoana indicată organului de poliție pentru ca individul să fie deținut la Centrul de triere al MAI.

În această instituție se vor lua măsurile necesare pentru a stabili identitatea persoanei deținute. Concomitent cu aceste măsuri cu caracter operativ, organul de urmărire penală, conducându-se de prevederile art. 57 alin.(2) p.11 al CPP, va da dispoziții organului de poliție să întreprindă măsuri de identificare a persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii.

Rezumând cele menționate, ajungem la concluzia că normele dreptului procesual prevăd două forme de rețineri: reținerea de fapt și reținerea de drept.

Reținerea de fapt a persoanei are loc atunci când persoana este surprinsă nemijlocit în timpul comiterii infracțiunii sau după săvârșirea acesteia, adică până la întocmirea procesului-verbal de reținere.

Reținerea de drept se consideră de la momentul întocmirii procesului-verbal de reținere. În procesul-verbal de reținere în mod obligatoriu se indică ora reținerii de fapt și ora reținerii de drept. Termenul reținerii începe să curgă nu de la momentul reținerii de drept, ci de la momentul reținerii de fapt.

Reținerea ca acțiune procesuală nu poate fi efectuată de către organul de urmărire penală în mod diferit, legislatorul a prevăzut o procedură specială pentru toți subiecții care sunt în drept s-o aplice.

Așadar, conform art. 167 alin. (1) CPP, în fiecare caz de reținere a unei persoane bănuite de săvârșirea unei infracțiuni organul de urmărire penală, în termen de până la 3 ore de la momentul privării ei de libertate, întocmește un proces-verbal de reținere, în care se indică temeiurile, motivele, locul, anul, luna, ziua și ora reținerii, fapta săvârșită de persoana respectivă, rezultatele percheziției corporale, precum, data și ora întocmirii procesului-verbal.

Întocmirea procesului-verbal de reținere de asemenea trebuie să fie anticipată și de înmânarea bănuitului în scris a informației despre drepturile și obligațiile prevăzute în art. 64 CPP, inclusiv dreptul de a tăcea, de a nu mărturisi împotriva sa, de a da explicații care se includ în procesul-verbal, de a beneficia de asistența unui apărător și de a face declarații în prezența acestuia.

Informația cu privire la drepturile și obligațiile bănuitului se va înmâna bănuitului până la întocmirea procesului-verbal de reținere sau pe parcursul întocmirii lui, deoarece acest fapt necesită a fi consemnat și în procesul-verbal de reținere. Informația cu privire la drepturi și obligații, trebuie să se prezinte bănuitului în două exemplare. Pe exemplarul care va rămâne în dosarul penal, bănuitul va semna că i s-a înmânat informația cu privire la drepturile și obligațiile sale și va da explicații asupra acestora, după cum este scris în art. 277 alin. (2) CPP Astfel, bănuitul nu va putea nega faptul înmânării informației complete cu privire la drepturi și obligații.

Procesul-verbal de reținere se semnează de persoana care l-a întocmit și de persoana reținută. În decurs de până la 3 ore de la întocmirea procesului-verbal, persoana care la întocmit prezintă procurorului o comunicare în scris privitoare la reținere.

Întocmirea procesului-verbal de reținere mai târziu de 3 ore de la privarea de libertate a bănuțitului fără indicarea temeiurilor, motivelor și încadrarea juridică a faptei comise de bănuțit și altei informații necesare, se consideră ca încălcare la întocmirea actelor procedurale.

Legea procesual-penală în art. 173 CPP prevede obligația persoanei care a întocmit procesul-verbal de reținere, imediat, dar nu mai târziu de 6 ore, să ofere posibilitate persoanei reținute, de a anunța una din rudele apropiate sau o altă persoană, la propunerea reținutului, despre locul deținerii.

În cazul în care persoana reținută este cetățean al unui alt stat, despre reținere este informată, în termenul menționat, ambasada sau consulatul acestui stat dacă persoana reținută insistă.

În cazul reținerii minorului, persoana care efectuează urmărirea penală este obligată să comunice imediat aceasta părinților minorului sau persoanelor care îi înlocuiesc.

Cu titlu de concluzie, vom menționa că în perspectiva evitării treptate și excluderii complete a cazurilor de aplicare ilegală a măsurilor procesuale din activitatea poliției, membrii acestui organ vor trebui ca în procesul de realizare a atribuțiilor de serviciu să se subordoneze următoarelor reguli:

- să-și îndeplinească atribuțiile consacrandu-se lor totalmente;
- să împiedice orice practică abuzivă, arbitrară sau discriminatorie, susceptibilă de a se concretiza în acte de violență fizică sau morală;
- să respecte onoarea și demnitatea persoanelor și să vegheze la integritatea fizică a celor pe care îi vor reține sau aresta;
- să-i trateze pe cetățeni cu corectitudine. Să acorde permanent ajutor cetățenilor și să-i protejeze;
- să respecte drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei pe parcursul procesului penal și îndeosebi la aplicarea măsurilor procesuale;
- să îndeplinească formalitățile cerute și să respecte procedura prevăzută de legislație, în timpul reținerii și arestării unei persoane;
- să fie capabili și să știe a lua deciziile necesare la momentul oportun, în vederea evitării oricăror consecințe grave și imediate;
- să admită întrevederi libere ale persoanelor deținute cu apărătorul, reprezentantul lor legal, mediatorul, în condiții confidențiale, fără a limita numărul și durata întrevederilor;
- să fie responsabili personal și profesional de orice act care l-ar putea comite în timpul exercitării funcțiunii lor.